

Luento 7

Tiedon esitysmuodot (jatk)

Tiedon muuttumattomuuden tarkistus

Järjestelmän sisäinen muisti

Ohjelman esitysmuoto
Rakenteellinen tieto
Pariteetti
Hamming-koodi
Välimuisti
Tavallinen muisti
Muistien historiaa

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

1

Konekäskyjen esitysmuoto muistissa ⁽⁴⁾

- Konekohtainen, jokaisella omansa
- Käskyt ovat 1 tai useamman tavun mittaisia
  - SPARC, kaikki käskyt: 1 sana eli 4 tavua
  - PowerPC, kaikki käskyt: 1 sana eli 4 tavua
  - Pentium II: 1-16 tavua, paljon variaatioita
- Käskyillä on yksi tai useampi muoto, kussakin tietty määrä erilaisia kenttiä
  - opcode, Ri, Rj, Rk, osoitusmoodi
  - pitkä tai lyhyt vakio

TTK-91, kaikki käskyt: 1 sana, 1 muoto

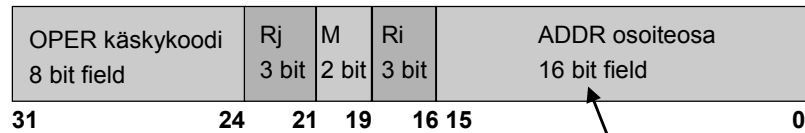
07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

2

TTK-91 konekäskyn rakenne

- Käskyn esitys bittitasolla on aina:

Rj = käskyn ensimmäinen operandi

Ri = indeksirekisteri ($R0 \equiv 0$)

M = muistinoutojen määrä toiseen operandiin
(ennen mahdollista muistiin talletusta)

00 eli 0 kpl, välitön osoitus (STORE: suora osoitus)

01 eli 1 kpl, suora osoitus (STORE: epäsuora osoit.)

10 eli 2 kpl, epäsuora osoitus (STORE: epäkelpo arvo)

(11 eli 3 kpl, epäkelpo arvo → poikkeustilanne)

muistiosoite tai
(pienekkö) vakio

(addressing
mode)

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

3

Konekäskyn operandit ja tulos

- Tulos: rekisteri Rj
  - paitsi WRITE- tai PUSH-käskyissä muistipaikan sisältö
- Ensimmäinen operandi: rekisteri Rj
- Toinen operandi
  - laske ensin arvo $Ri+ADDR$ ja käytä sitä sellaisenaan tai käytä sitä muistisoitteena

Kone-
kielen
tiedon
osoitus-
moodit

- arvo: $Ri + ADDR$
- muistipaikan $M[Ri+ADDR]$ sisältö
- muistipaikan $M[M[Ri+ADDR]]$ sisältö

jos $Ri = R0$,
niin pelkkä ADDR

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

4

Taulukkojen esitysmuoto

- Peräkkäisrakenteena, kuten esimerkit aikaisemmin
- Riveittäin tai sarakeittain
- Ei omia konekäskyjä, manipulointi aliohjelmilla tai loopeilla (paitsi ns. vektorikoneet, joilla on omia konekäskyjä vektoriopeatioita varten)
- Indeksoitu tiedonosoitusmoodi tukee 1-ulotteisten taulukoiden käyttöä

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

5

Tietueiden esitysmuoto

- Peräkkäisrakenteena
- Osoite on jonkin osoitemuuttujan arvo
- Ei omia konekäskyjä, manipulointi aliohjelmilla tai kääntäjän generoimien vakioolisäysten avulla
- Indeksoitu tiedonosoitusmoodi tukee tietueiden käyttöä

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

6

Olioiden esitysmuoto

- Kuten tietueet, yleensä varattu keosta (heap)
- Useat olion kentistä sisältävät vuorostaan osoitteen keosta suoritusaikana varattuun toiseen olioon
- Metodit ovat aliohjelmien osoitteita
- Ei omia konekäskyjä, manipulointi aliohjelmilla

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

7

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

8

Tiedon tarkistus ⁽⁴⁾

- Tiedon oikeellisuutta ei voi tarkistaa yleisessä tapauksessa
- Laitteistovirheitä voidaan havaita ja joskus automaattisesti korjata
  - bitti voi muuttua muistissa tai tiedon siirrossa
    - muistipiirissä voi olla vika (staattinen vika)
    - sopiva alkeishiukkanen voi muuttaa bitin tiedonsiirron aikana (transientti virhe)
- Tietokannan eheys on eri asia!

Lisää tietoa?

Tietokanta kurssit

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

9

Tiedon muuttumattomuus ⁽²⁾

- Perusidea: otetaan mukaan ylimääräisiä bittejä, joiden avulla virheitä voidaan havaita ja ehkä myös korjata
- Järjestelmä suorittaa tarkistukset automaattisesti joko laitteistotasolla tai ohjelmiston avulla

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

10

Esimerkki ohjelmistotason tarkistusmerkistä ⁽²⁾

- Henkilötunnus: 120464-121C

$$120464121 \% 31 = 12$$

0123456789 ABCDEFHJKLMNPRSTUVWXY
 ↑   ↑↑

- Tarkistusmerkin avulla voidaan tarkistaa, että mikään yksi merkki ei ole väärin
  - havaitsee yhden merkin virheen
  - virhettä ei voi automaattisesti korjata!! Miksi?

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

11

Bittitason tarkistukset ⁽⁵⁾

- Muistipiirit, levyt, väylät, tiedonsiirrot 120464-121C
- Monenko bitin muuttuminen Hetu: 1
havaitaan?
- Monenko bitin muuttuminen voidaan automaattisesti korjata? Hetu: 0
- Havaitsemiseen ja/tai korjaamiseen tarvitaan enemmän (ylimääräisiä) bittejä
  - lisämuistitilan tai levytilan tarve? Hetu: +10%
  - lisäpiuhojen tarve väylällä?
- Tarkistukset/korjaukset laitteisto- vai SW-tasolla? Hetu: ohjelmistotasolla

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

12

Pariteettibitti ⁽⁹⁾

- Yksi ylimääräinen bitti per tietoalkio
– sana, tavu, tietoliikennepaketti
- Parillinen (pariton) pariteetti: 1-bittien lukumäärä on aina parillinen (pariton)
- Havaitsee: 1 bitti
- Korjaa: 0 bittiä
- Esimerkki (parillinen pariteetti)

0010 001 0

1000 1101 1111 001 1

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

13

Hamming etäisyys ⁽³⁾

- Montako bittiä jossain koodijärjestelmässä (esim ISO Latin) esitetyllä koodilla (esim. 'A' = 0x41 = 0100 0001) täytyy muuttua, että se muuttuu johonkin toiseen (mihin tahansa) lailliseen koodiin.

'A' = 0x41 = 0100 0001

2 bittiä

'B' = 0x42 = 0100 0010

1 bittiä

'C' = 0x43 = 0100 0011

- ISO Latin-1:n Hamming etäisyys: 1
- Pariteettibitin kanssa Hamming etäisyys: 2
– mikä todennäköisyys 2 bitin (vs. 1 bitin) virheeseen?

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

14

Hamming koodi ⁽⁴⁾

Figure 2-14. (a) Encoding of 1100. (b) Even parity added. (c) Error in AC.

[Tane99]

(a) Kukin databitti (4 kpl) kuuluu erilaisiin pariteettijoukkoihin (3 kpl)

(b) Tarvitaan 3 ”ylimääräistä” bittii!

(c) Joukot A ja C havaitsevat virheen ja siten paikallistavat virheellisen bitin

Täsmälleen 1 databitti identifioituu kerrallaan!

07/11/2001 Copyright Teemu Kerola 2001 15

Hamming koodi ⁽⁹⁾

- Käytetään useampia pariteettibittejä
- Havaitsee: 2:n bitin muuttuminen
- Korjaa: 1 bitin muuttuminen

Data + parit. 100 1100   4 bittiä dataa,
3 pariteettibittiä

Bitti nro: 765 4321

↑↑↑

Kaikki bitit nro 2^i ovat pariteettibittejä, muut ovat databittejä (numerot alkavat 1:stä)

Kutakin data-bittiä n tarkistavat ne pariteettibitit joiden summana n voidaan esittää. Parillinen pariteetti.

$6 = 4 + 2 \Rightarrow$ databittiä 6 tarkistavat par. bitit 4 ja 2

07/11/2001 Copyright Teemu Kerola 2001 16

Virheen korjaava Hamming koodi ⁽⁸⁾ (ECC)

Data: 1000 1100   100 1100

Bitti nro: 765 4321   765 4321

Pariteettibitti 1 tarkistaa bittejä 1, 3, 5, 7	1 = 001
Pariteettibitti 2 tarkistaa bittejä 2, 3, 6, 7	2 = 010
Pariteettibitti 4 tarkistaa bittejä 4, 5, 6, 7	3 = 011
Tapahtuu virhe: bitti 6 muuttuu (flips)	4 = 100
Pariteettibitti 2 tarkistaa bittejä 2, 3, 6, 7: VIRHE	5 = 101
Pariteettibitti 4 tarkistaa bittejä 4, 5, 6, 7: VIRHE	6 = 110
$2+4 = 6 \Rightarrow$ <u>korjaa</u> bitti nro 6	7 = 111

07/11/2001
Copyright Teemu Kerola 2001
17

Virheen korjaava Hamming koodi (ilman animaatioita)

Data: 100 1100   110 1100

Bitti nro: 765 4321   765 4321

Pariteettibitti 1 tarkistaa bittejä 1, 3, 5, 7	1 = 001
Pariteettibitti 2 tarkistaa bittejä 2, 3, 6, 7	2 = 010
Pariteettibitti 4 tarkistaa bittejä 4, 5, 6, 7	3 = 011
Tapahtuu virhe: bitti 6 muuttuu (flips)	4 = 100
Pariteettibitti 2 tarkistaa bittejä 2, 3, 6, 7: VIRHE	5 = 101
Pariteettibitti 4 tarkistaa bittejä 4, 5, 6, 7: VIRHE	6 = 110
$2+4 = 6 \Rightarrow$ <u>korjaa</u> bitti nro 6	7 = 111

07/11/2001
Copyright Teemu Kerola 2001
18

CRC - Cyclic Redundancy Code ⁽⁷⁾

- Tiedonsiirrossa käytetty tarkistusmenetelmä
- Tarkistussumma (16 bittiä) isolle tietojoukolle
  - laske $CRC = f(\text{viesti}) \% 2^{16}$
  - lähetä viesti ja CRC
  - vastaanota viesti ja CRC
  - laske CRC ja tarkista oliko oikein
  - jos pielessä, niin pyydä uudelleenlähetystä

CRC-CCITT CRCs detect:

All single- and double-bit errors
 All errors of an odd number of bits
 All error bursts of 16 bits or less
 In summary, 99.998% of all errors

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

19

Virheiden tarkistusmenetelmien käyttöalueet

- Mitä lähempänä suoritinta, sitä tärkeämpää tiedon oikeellisuus on
- Sisäinen väylä, muistiväylä
  - virheet korjaava Hamming koodi
- Paikallisverkko
  - uudelleenlähetyksen vaativa CRC
  - kun tulee virheitä, niin niitä tulee yleensä paljon
    - Hamming koodi ei riitä kuitenkaan
    - pariteettibitti päästää läpi 2 virheen paketit

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

20

Laitteiden monistaminen ⁽⁶⁾

- Monta muistipiiriä, samat tiedot monistettu
- Monta suoritinta, samat käskyjen suoritukset monistettu
- Monta laitteistoa, samat ohjelmat monistettu
- Eri tyyppiset laitteistot, samankaltaiset ohjelmat (samat speksit, samat syötteet)
- Äänestysmenettely: enemmistö voittaa
  - monimutkainen, hidas?
  - virheelliseksi havaittu laitteisto suljetaan pois häiriköimästä automaattisesti?

Lentokoneet, avaruussukkula, ydinvoimala, ...

07/11/2001

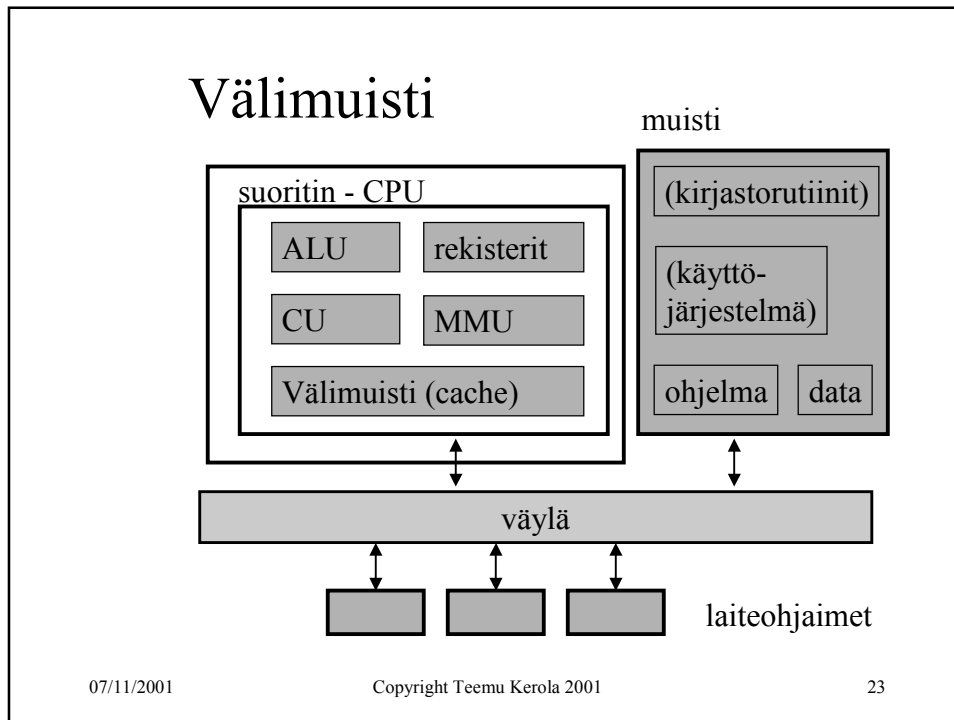
Copyright Teemu Kerola 2001

21

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

22

Välimuisti (cache) ⁽³⁾

- **Ongelma:** keskusmuisti on aika kaukana suorittimesta

rekisterin viittausaika:	X
muistin viittausaika:	10X
- **Ratkaisu:** välimuisti lähelle suoritinta
  - pidetään siellä (kopioita) viime aikoina viitatuista keskusmuistin alueista

välimuistin viittausaika:	2X
---------------------------	----
- **Jokainen** muistiviite on nyt seuraavanlainen
  - jos data ei ole välimuistissa, niin hae se sinne
    - suoritin odottaa tällä aikaa, laitteistototeutus!
  - tee viittaus dataan (käskyyn) välimuistissa
  - (talleta muutettu tieto keskusmuistiin)

07/11/2001 Copyright Teemu Kerola 2001 24

Välimuisti ⁽⁶⁾

- Tuntumaton suorittimelle Fig. 4.13 [Stal99]
  - jos viitattu tieto ei saatavilla, niin suoritin vain odottaa muutaman kellopulssin ajan...
- Toteutettu usein nopeammalla teknologialla kuin keskusmuisti (tavallinen muisti)
- Toteutettu nykyään usein samalla mikropiirillä kuin suoritin
- Silti iso aikaero: välimuisti 2X, muisti 10X
- TTK-91 koneessa ei ole välimuistia

Lisää
tietoa?

käyttö-
järjestelmä
kurssit

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

25

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

26

Muistin toteutus ⁽⁶⁾

- Eri teknologioita eri tasoisiin muisteihin
- RAM - Random-Access Semiconductor Memory
  - anna osoite ja lue/kirjoita signaali
  - mistä vaan voi lukea/kirjoittaa samassa ajassa
  - virta pois $\Rightarrow$ tiedot häviävät (volatile memory)

Huom: kaikki nykyiset muistit ovat ”random access”

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

27

RAM:n kaksi eri teknologiaa ⁽²⁾

- DRAM: dynaaminen RAM, halvempi, hitaampi, tietoja pitää virkistää vähän väliä (esim. joka 2 ms)
  - tavallinen keskusmuisti (1975-..) useimmissa koneissa
  - toteutettu kondensaattoreilla, jotka ”vuotavat” ...
- SRAM: static RAM, kalliimpi (~10-20x), nopeampi (~10x), ei vaadi tietojen virkistämistä
  - välimuisti useimmissa koneissa
  - muisti superkoneissa (esim. Cray C-90)
  - toteutettu samanlaisilla logiikkaportteilla (gate) kuin prosessorikin
  - CMOS valmistusteknologia (Complementary Metal Oxide Semiconductor)

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

28

ROM teknologia ⁽⁸⁾

- ROM - Read-Only Memory
  - tieto säilyy virran katkettua (non-volatile)
  - voi käytössä vain lukea, ei voi kirjoittaa
    - esim. järjestelmän alustustiedot (BIOS)
  - kirjoitus lastun valmistusaikana, Mask-ROM
  - huono puoli: kerran väärin, aina väärin
  - päivitys: laita valmistajalta saatu uusi lastu paikalleen
  - tietoa voi lukea mistä vain samassa ajassa (random access)
  - yleensä hitaampi kuin RAM (~10x)

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

29

Kirjoitettavia ROM-muisteja ⁽⁶⁾

- PROM - Programmable ROM
  - kerran kirjoitettava
  - tiedon päivitys: ”polta” tiedot tyhjäan PROM:iin
- EPROM - Erasable PROM
  - tietoja ei voi päivittää sana kerrallaan
  - vanhat tiedot voidaan (kaikki!) poistaa 20 min. UV-säteilyllä, jonka jälkeen päivitettyt tiedot voidaan ladata
- EEPROM - Electronically Erasable PROM
  - tietojen pyyhkiminen tavukohtaisesti elektronisesti
- FLASH EEPROM memory
  - tietojen pyyhkiminen nopeasti kerralla elektronisesti
  - normaalijännitteellä
  - nopeampi kuin EEPROM BIOS, CIH-virus

read-mostly memory

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

30

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

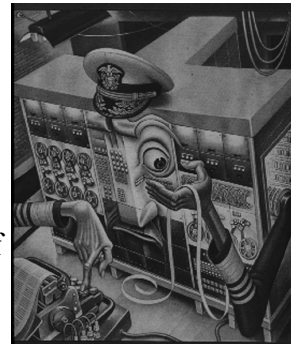
31

Muistien historiaa

- Kondensaattorirumpu
  - 1939, ABC, Atanasoff-Berry Computer, Iowa State College.
    - lähinnä laskin, ei toiminut
  - kondensattorit pyörivän rummun pinnalla

32 numeroa á 50 bittiä

Artzybasheff
Time cover
1951

07/11/2001

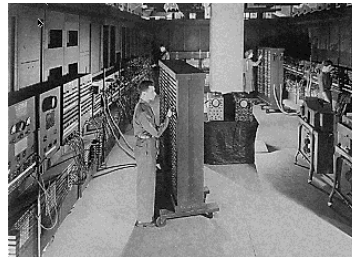
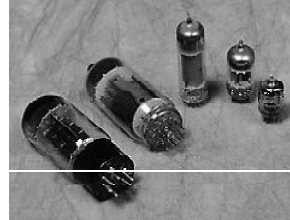
Copyright Teemu Kerola 2001

32

Muistien historiaa

- Elektroniputki
  - logiikka, muisti
- ENIAC, 1945
  - Electronic Numerical Integrator and Computer
  - J.W. Mauchly, J.P. Eckert, J. von Neumann
  - 18,000 elektr. putkea
  - 70,000 vastusta
  - 5 milj. juotettua liitosta
  - tykinammusten ja pommien radanlaskenta

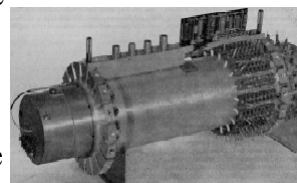
07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

33

Muistien historiaa

- Akustinen elohopeaviiveputki
  - kvartsikide muutti sähkövirran akustiseksi signaaliksi (ja päin vastoin) pietsosähköisen ilmiön avulla
  - 1000 bittiä per 1.45m putki
  - W. Shockley & J.P. Eckert, 1946
  - M. Wilkes, EDSAC – Electronic Delay Storage Automatic Calculator, 1949
  - Mauchly & Eckert, UNIVAC, 1951 (ens. kaupallinen tietokone USA:ssa)

Univac memory

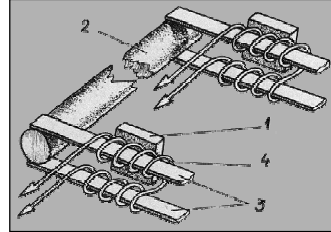
07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

34

Muistien historiaa

- Akustinen nikkeliiviiveputki
  - magneettikenttä aiheuttaa pituussuuntaisen muodonmuutoksen tankoon ja siten vääntöpulssin johtimeen
  - vähän ajan päästä muutos tuntuu toisessa päässä ja aiheuttaa magneettikentän muutoksen siellä
  - Hazeltine Electronic Corp, 1950?
  - Elliot 401, 1953
  - Canon 141 laskin, 1969

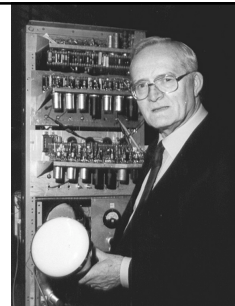
07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

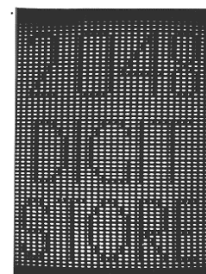
35

Muistien historiaa

- Williams Tube
  - 1946, Williams & Kilburn
  - katodisädeputki
  - ensimmäinen suuri "RAM" muisti
  - kallis: \$1000 / 1 kk / putki
  - Small Scale Experimental Machine ("Baby"), 1947
  - Ferranti Mark I, ensimmäinen yleiskäyttöinen kaupallinen tietokone, 1951 (10000 bitin muisti)

Tom Kilburn holding a Cathode Ray Tube

Storing 2048 bits on a CRT in 1947

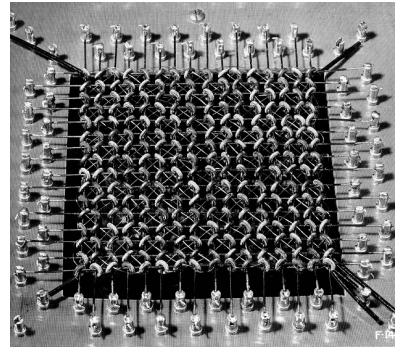
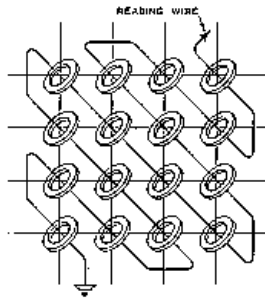
07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

36

Muistien historiaa

- Ferriittirengas (core) teknologia
  - 1952, Jay Forrester & Bob Everett, MIT (Whirlwind)
  - tieto säilyy ilman virtaa
  - ei häiriinny säteilystä (avaruus, sotilasteknologia)
  - 1955, valtaa muistimarkkinat Williams Tube'ltä

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

37

Muistien historiaa

- Transistori
  - J. Bardeen, W.B. Shockley ja W. Brattain, ATT Bell Labs, 1948
    - Nobel 1956
  - MIT TX-0, 1957, ensimmäinen transistoroitu tietokone

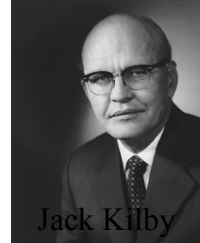
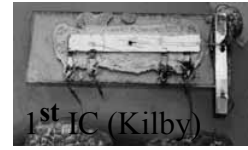
07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

38

Muistien historiaa

- Integroitu piiri (ei enää johtoja)
  - Jack Kilby, Texas Instruments, 1958
    - Nobel 2000
    - ensimmäinen käsikäyttöinen laskin
  - Robert Noyce, Fairchild Semiconductor, 1959
    - ”planar process” valmistusmenet.
    - perusti Intelin G. Mooren kanssa
  - IBM S/360, 1964

Jack Kilby

Robert Noyce

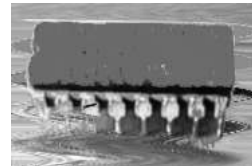
39

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

Muistien historiaa

- DRAM
  - Robert Dennard, IBM, 1966
    - (US) National Medal of Technology 1988
  - Intel 1103 (1970)
    - John Reed
    - 1 Kbit
  - valtaa markkinat ferriittirengasmuisteilta 1972
- SRAM
  - 1970, Fairchild Corp

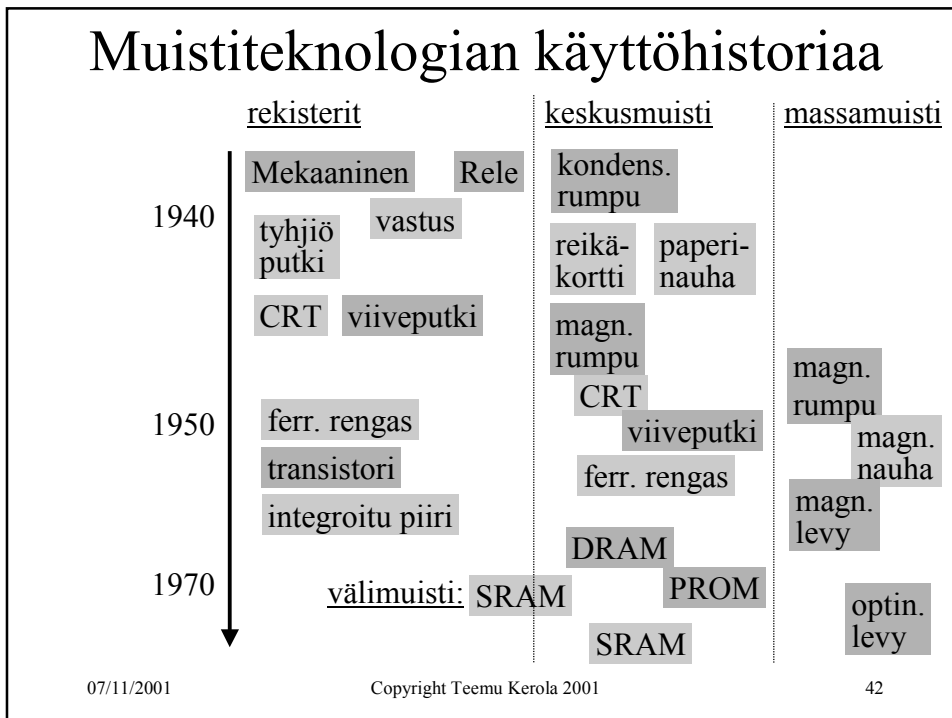
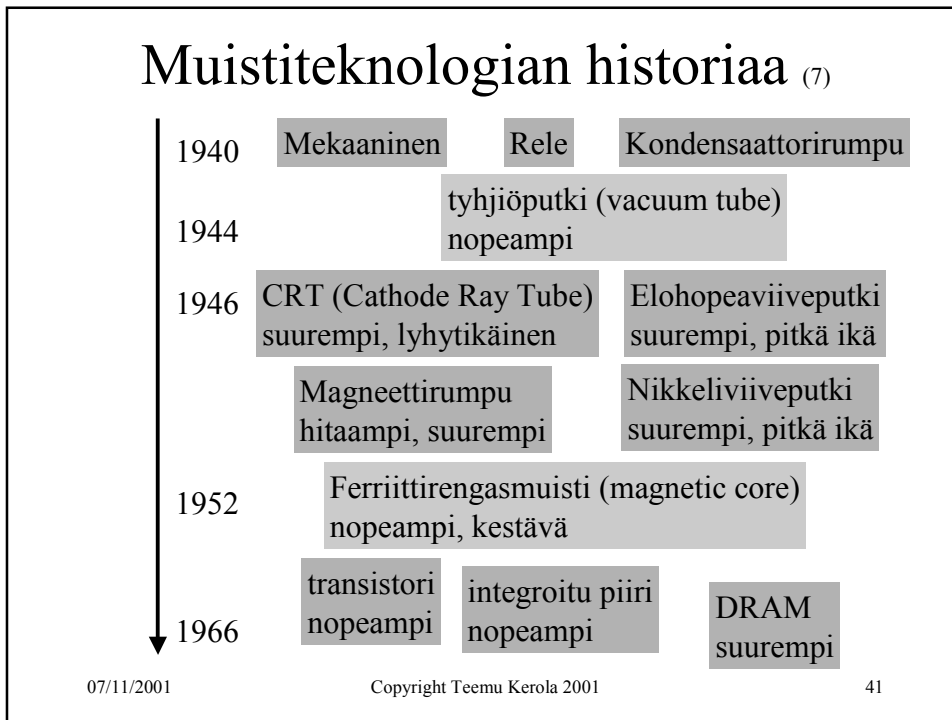

Robert Dennard

07/11/2001

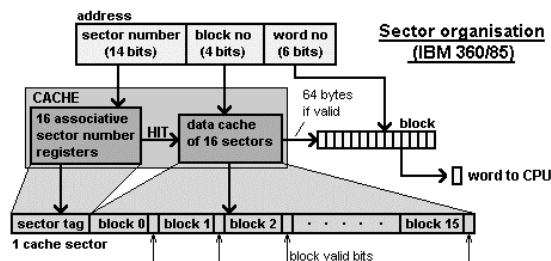
Copyright Teemu Kerola 2001

40

Muistien historiaa

- Välimuisti (1965, Maurice Wilkes)
  - IBM S/360 Model 85
    - 1968
    - 256 lohkoa á 64 tavua

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

43

Muistien historiaa

- PROM
  - ???
- EPROM
  - 1971, Dov Frohman, Intel 1701
- EEPROM,
  - 1980, Intel 2816
- Flash EEPROM
  - 1984, Fujio Masuoka, Toshiba

Fujio
Masuoka

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

44

Muistien historiaa

- OROM - optical ROM
  - 1990, James Russell
(Russell keksi myös CD-ROM:n)
  - 1998, Wond-OROM-a
    - 128 MB/kortti plus lukulaite
    - ei liikkuvia osia
    - sama nopeus kuin CD-ROM:lla
(siis aika hidas!)
    - pieni virrankulutus
    - sopii kannettaviin laitteisiin

07/11/2001

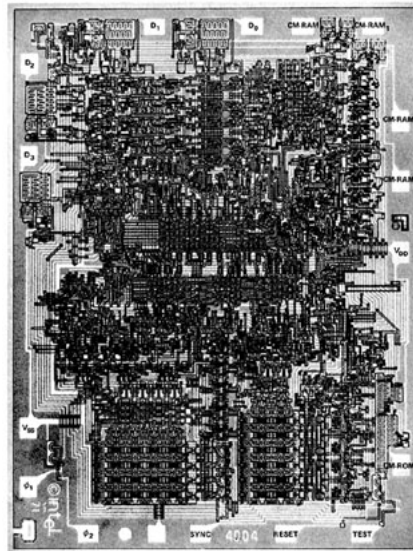
Copyright Teemu Kerola 2001

45

-- Luennon 7 loppu --

Intel 4004, 1971

- Faggin, Hoff, Mazor
- Ens. suoritin lastulla
3x4 mm, \$200
- 2300 transistoria
- 4 bitin sana
- Laskinta varten
- Sama laskentateho kuin
Eniacilla
(18000 tyhjiöputkea)

07/11/2001

Copyright Teemu Kerola 2001

46